

ЂОРЂЕ Д. РАДОВАНОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за социологију

СТАВОВИ О ИСКУСТВУ СТУДЕНАТА СА КОРУПЦИЈОМ НА УНИВЕРЗИТЕТУ У ПРИШТИНИ

Рад представља резултат спроведеног испитивања студентске популације Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици на репрезентативном узорку. У истраживању је примењена техника теренске анкете и истог инструмента. Истраживано је искуство студената са бројним корупцијским аферама из непосредног искуства, односно са процедурама у којима им је понуђено учешће. У погледу решавања корупцијског амбијента, који им у одређеној мери погодује, студенти су код бројних питања изразили апсолутне ставове спремности за решавање наведеног проблема. Захтеви за решавањем коруптивних проблема посебно су истакнути у заобилажењу званичне процедуре уписа, затим код условљавања изласка на испит куповином књиге предметног наставника и слично. Борба против корупције изједначава се са инсталирањем антикоруптивних тела на локалном нивоу, као и учвршћивањем етичких и правних начела, чиме би се допринело јачању институционалног интегритета.

Кључне речи: Косово и Метохија; студенти; ставови према корупцији; Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици; корупција у образовању.

¹ djordje.radovanovic@pr.ac.rs

Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОД

На политичком раскршћу на каквом се налази Србија, због ослабелог институционалног механизма након друштвених реформи, у коме се још увек не може говорити о независности правног система, бројни су покушаји и акције којима се појединци воде како би максимизовали своју корист, односно увећали своје материјално и духовно богатство. Настојања за увећавањем културно-материјалног богатства се, услед таквих друштвених превирања, „скраћују“ временски и процедурално, заобилазећи бирократске обавезе, чинећи на тај начин штету целокупној друштвеној заједници. Са урушавањем интегритета институција, урушио се и интегритет грађана. У таквом контексту долази до корупционашких акција које добијају на обиму. Република Србија је настојала да након 2000. година донесе бројне правне и етичке кодексе понашања запослених у својим институцијама, како би умањила корупционе појаве. Корупцији су допринеле и појава сиромаштва, незапослености и криминала, те у том смислу Србију карактерише системска корупција (Вуковић, 2003). Нестабилност и несамосталност државних институција, које су често под утицајем економских и политичких моћника, представљају „легло“ корупције, које погодује одређеним друштвеним слојевима. Довољно је сетити се оне крилатице на коју је указивао Јосип Крегар, (Josip Kregar), „ја имам моћ, зашто да поштујем право“? (Pošek, 1999). Следствено томе, јасно је да је доношење закона лакше, неголи и њихово спровођење у пракси. Управо зато што државу чини изукрштана мрежа међусобних интереса и међуодноса, држава спроводи дистрибуцију ресурса, те она на основу тога са својим институцијама чини прво родно место корупције (Гредељ, 2007). Не изостављајући појавне форме корупције у ранијим друштвеним уређењима (Кулунџић, 1968, Павловић и др., 2015), она је била доминантна и приликом реструктурирања српске привреде. Од почетка транзиционог процеса у Србији, бројне процедуре обележене су корупционим аферама, од репродуковања социјалистичке елите (Лазић, 2011), па до модела приватизације када „друштвена“ предузећа постају приватна, али опет у рукама истих директора комунистичке и социјалистичке елите, или њихове деце (Вуковић, 2003, стр. 18). Неоспорно је и то да се и након урушавања/разбијања самоуправног социјализма наставило са истим трендом окупираниности државних институција и формирања партијске државе, те запошљавања путем фаворизовања кронизма (Шуваковић, 2008), или системске корупције где су агенти за приватизацију подмићени да зажмуре на оба ока и слично (Вратуша, 2013). Читав комплекс друштвених превирања одразио се

на потпуну пауперизацију становништва Србије, поготово у њеним југоисточним и јужним деловима. Све до данашњег дана, пола милиона становника није у стању да задовољи минималне егзистенцијалне потребе (Младеновић, 2017, стр. 2). О раширености корупције у Србији такође се можемо обавестити преко истраживања Канцеларије УН за дрогу и криминал и Републичког завода за статистику (2011, стр. 16), на основу којег се констатује да је корупција нешто виша од националног нивоа, у Београду 10,9%, док је у Шумадији и западној Србији 6,7%. У истом истраживању наводи се да се мито најчешће даје у новцу, чак 50%, док га једна трећина људи даје у храни и пићу, у нешто мањем проценту је то заступљено у другим добрима 7%, размени услуга 5%, предмета од вредности 4%, а више од 4% мита премашује вредност од 100 000 динара или 1000 евра. Вишедеценијски рад и васпитање у таквом друштвеном амбијенту свакако утиче на формирање личности појединаца и група, па и читавог друштва које егзистира у коруптивном амбијенту, где сви „раде на истом послу“.

КОРУПЦИЈА У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Поред основних друштвених институција, као што су судство, влада, локалне самоуправе, јавна и приватна предузећа, корупција не мимоилази ни један од основних стубова њеног развоја и напредовања – образовни систем. Сматра се да је за постојање јаке, самосталне, напредне и успешне државе веома битно да она садржи бар један одличан државни универзитет (Мандић, 2011). Међутим, како је систем високог образовања само још један елемент друштвеног система, јасно је да се и у њему појављују бројни облици корупције. Уствари, може се рећи да је приметно настојање да се читава трговинска „култура пословања“ пренесе на образовни систем са тенденцијом извршавања опште комерцијализације (уп. Baudrillard, Бодријар, 1991). Корупција у образовању је у тесној спрези са проневерима које се тичу примања и давања мита за полагање испита, уписа на факултет, фаворизовање путем непотизма за запошљавање и напредовање, немогућност било какве промоције без познавања одређених људи и томе слично. Негативна последица која се јавља кршењем правила која прописују законске регулативе јесте што се скраћивањем званичних процедура, дакле лакшим и краћим путем, смањује степен стварног знања, а између осталог и нарушавају права осталих студената који студирају у равноправним условима.

Палмер и Махер наводе један модел који људе може да одвуче у корупцију, а који је често продуктиван у том смислу. Модел је у тесној вези са нашим

истраживањем, а односи се на норму реципроцитета која „обавезује људе да третирају друге сразмерно начину на који су они њих третирали у прошлости, невезано од тога да ли људи очекују повољнији третман у будућности као резултат“ (Palmer & Maher, 2006, према: Митрић Аћимовић, 2015, стр. 32). Управо зато што се у организацијама одвијају устаљени процеси корупције, чији су делатници појединци као радници или као васпитачи, они у том духу третирања младих чланова, сарадника и колега са посла „васпитавају“, односно задужују да се и они на исти начин опходе према њима, а то значи у коруптивном смислу. Тако можемо да претпоставимо да ће и студенти који су били жртва корупције на универзитету, вероватно услед неетичког васпитања, ту „етику“ применити и на своје будуће ученике студенте и раднике, односно запослене. Међутим, погрешно је претпоставити да се корупција шири само са врха хијерархије, иницирање је могуће и са нижег нивоа (Palmer & Maher), а сигурно је да особа носи кући сећања на успешна коруптивна искуства (Weaver & Agle). Тако „полицајац који је научен да прима мито на послу, и на то гледа као на надокнаду зато што за то не добија „адекватну“ плату, сасвим сигурно представља човека које ће лако дати мито лекару и другом кад „затреба“, у приватној сфери живота. Дакле, није неискварен приватно“ (Митрић Аћимовић, 2015, стр. 34). Једно од ретких истраживања које се бавило корупцијом у високом образовању јесте истраживање корупције у Нишу, (Гредел, Гавриловић, Шолић, 2005, стр. 65), при чему су, као појавне форме корупције аутори навели: плаћање испита, подучавање студената код професора код којих треба да полагају испит уз надокнаду, принуђивање студената да купе књигу код професора који је њен аутор као услов да полагају испит, протекционизам (дискреционо право ректора и декана), непотизам и кронизам приликом уписа на факултет или приликом полагања испита. Друга истраживања такође показују да је више од половине (54%) оних студената који су се сусрели са ситуацијом да професор директно узима новац како би пустио студента да положи испит, исти се проценат студената сусрео са ситуацијом где се студент уписао на факултет преко везе (познанство, социјални капитал). Жалбе у вези са корупцијом, које су упућене Министарству просвете, науке и технолошког развоја од 2010. до 2011. године, осим на извођења и оцењивања испита, показују да се значајан проценат случајева (7,2%) односио на запошљавање и отпуштање директора и наставника, 36% примедби односило се на отпуштање и запошљавање без поштовања одговарајуће процедуре, већ на основу личних афинитета, политичке припадности и др. (OECD, 2012, стр. 24). Више од трећине (38%) је оних који су се сусрели са случајем непотизма при упису, а исти број студенте-

ната имао је сусрет са митом на испиту. Такође су се студенти сусрели са колегама који варају на испиту или су и они сами варали, чак у 77% случајева (Гајић, Насевски, Козакијевић, 2013, стр. 38–40). Корупција у образовању саставни је део кривичног дела, а санкционише се и у Закону Републике Србије. Поред наставника и других лица која оцењују успех ученика или студената, проширена је одговорност и на друга лица која су запослена у образовној установи, а не баве се наставничком делатношћу. То су најчешће лица која су запослена као административно особље, али могу бити и други извршиоци који имају могућност да утичу на наставно особље.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Предмет истраживања односи се на испитивање ставова студената о распрострањености корупције и облицима њеног испољавања на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Истраживање је спроведено на двоетапном квотном узорку популације студената Универзитета у Приштини. Прва етапа подразумевала је груписање факултета по области студија (друштвено хуманистичке, медицинске, техничке и природно-математичке науке), из којих је начињен случајан избор факултета из сваке групације, а у наредном кораку и одговарајућег броја студената са сваког факултета. Укупан узорак сачињавало је 174 испитаника. У истраживању смо се користили методом испитивања, при чему је примењена техника анкетања на основу упитника, који је чинио основни инструмент истраживања. Упитник садржи сет питања која се односе на корупцију на факултету, са којом су се студенти сусрели непосредно, из свог искуства, односно са коруптивним радњама у којима су они учествовали. Истраживање је спроведено у временском интервалу између 20. 02. 2017. и 05. 03. 2017. године у Косовској Митровици.

1) Заобилажење процедуре уписа уз коришћење познанства („везе“).

Када је у питању лично искуство студената са корупцијом, јасно је да проценти о корупцији могу бити знатно нижи, имајући на уму то да „увек боље знамо коруптивно искуство других него своје“. Уствари, треба указати на познати феномен да, „када болничке докторе питате о болничким докторима, учитеље о учитељима, царинике о цариницима и тако даље, број оних који кажу да су поклони неизбежни спушта се са 70 на 51 посто у просеку“ (Miller, Grodeland, Koshechkina, према, Гредел, 2007, стр. 251). Овај феномен готово се понавља по правилу, те у неку руку можемо говорити о свој-

ству закона. Забрињавајућ је и за нас фрапантан податак да је чак 33% студената, што је готово непуну трећину испитаника, признало или потврдило да је искористило познанство („везу“) зарад уписивања студија. Процент се преполовио са 68,4% оних који познају неког колегу или колегиницу који је заобишао званичну процедуру уписа (Радовановић, 2017, стр. 57) на 33% оних који су са нама поделили лично искуство. Добијени проценти потврђују нашу прву хипотезу, да извештан број студената уписује факултет заобилазећи званичне законске регулативе. Ово питање добило је 67% негативних одговора, односно оних студената који су одговорили да нису користили познанство зарад уписивања студија. Добијени податак говори да је две трећине студената угрожено за права на равноправно такмичење при упису на факултет.

- 2) Нуђење приватних часова од професора/асистента како би се лакше положио испит.

Лична искуства са корупцијом нису посебно богата, али их има, а када је овакав случај у питању она су веома значајна. Чак 16,7% испитаника изјављује да им је професор или асистент понудио приватне часове како би положили испит. Негативан одговор на постављено питање дало је 83,3% испитаника, што је знатна већина. Уколико резултате упоредимо са истраживањима Београдске отворене школе (2011, стр. 5) у коме се каже да је 29% студената током досадашњег студирања похађало приватне часове како би положило испит, можемо рећи да искуство испитаника говори о значајној присутности коруптивних афера, што потврђује другу хипотезу, да запослени нуде приватне часове као прикривени вид корупције. Корупција може да наруши право на образовање на више начина. Уколико се од студената, односно њихових родитеља тражи да плаћају додатну приватну наставу, која је само ускраћена из основног програма који би студентима требало бити предаван у току редовне наставе, чије је похађање довољно за полагање испита. У овом случају приступ образовању није заснован на једнакости, већ на извесној могућности плаћања приватних часова, што је једнако дискриминацији.

- 3) Условљавање изласка на испит куповином књиге предметног наставника.

Чак 52% студената је условљено куповином књиге предметног наставника како би изашли на испит. За разлику од тога, 48% испитаника је на постављено питање негативно одговорило. Наизглед је ова појава постала јавна тајна, судећи по слободи и смелости испитаника да одговоре на то питање. Више од половине испитаника потврдило је трећу хипотезу која је у вези са условљавањем студената куповином уџбеника предметног наставника. Ме-

ђутим, потребно је напоменути да се спровођење закона на КиМ одвија у веома отежаним условима који погодују одређеним активностима (Радовановић, 2016). Паралелност институција тзв. Косова и српских правосудних органа уз послератно посредовање УН-а, касније Еулекса (EULEX), није дало позитивне резултате. Каснија интеграција српског правосуђа у правосуђе „Косова“ из плана Бриселских преговора Београда и Приштине (Спаловић, 2016), такође није додатно допринела владавини права на овим просторима. Додатно погоршава ствари неразумевање ових институција, имајући у виду да образовање подлеже законима РС, а правосуђе тзв. Косову на чему треба додатно радити. Дакле, више од половине студената принуђено је да поред основних потреба које изискује образовање издваја и за куповину уџбеника која је наметнута вољом појединаца који се не држе закона и етике професуре. Овај циљ ка личном богаћењу у Косовској Митровици на Универзитету у Приштини угрожава половину студената Универзитета.

- 4) Условљавање добијања пролазне оцене куповином књиге предметног наставника.

Четврту хипотезу потврђује 37% испитаника, који су били у прилици да куповином књиге предметног наставника добију прелазну оцену. Знајући да је 52% студената лично било условљено куповином књиге предметног професора, не изненађује податак да је њих 37% због тога добило прелазну оцену. Уколико се вратимо на критику савременог образовања на коју је указао Жан Бодријар (Baudrillard, 1991), потребно је рећи да су се, наравно у одређеном проценту, дипломе лишиле стварног рада и знања, те по томе данашње дипломе представљају само „симулацију“ старих диплома. На основу података које смо добили овом анализом увиђамо да професионална етика долази у сукоб са личним настојањима за богаћењем, како материјалним, у случају универзитетске елите, тако и нематеријалним (поседовање синекура) од стране студената. Криза морала је свакако једним делом наступила услед непримењивости или недовољне примењивости закона у пракси. Како то показују проценти добијени на основу искуства студената, скоро половина испитаника принуђена је да купује уџбенике, чиме остварује право и на добијање пролазне оцене, што говори о квалитету образовања и квалитету доброг дела наших дипломаца. Овакав податак још једном показује већ напоменути тежњу за комерцијализацијом свега постојећег. Такав поступак заступљен је и код кадрова на Универзитету, а судећи по добијеним резултатима које добијамо из испитивања пријаве корупције, ни студенти не „револуционишу“ због непоштовања стандарда (Радовановић, 2017, стр. 49).

5) Тражење новца или надокнаде материјалне природе за полагање испита.

Забрињавајућ је податак да готово трећина испитаника (29%) тврди да је било у прилици да им је неки професор затражио новац или неку надокнаду материјалне природе како би положили испит. Скоро једна трећина студентата која саопштава лично искуство, даје нам основа да закључимо да на Универзитету у Приштини постоји изванредан степен корупције. Број оних који су негативно одговорили је 71% испитаника. Непуна трећина испитаника се ипак није устручавала да саопшти корупцијске захтеве за полагање испита. У просеку, сваки трећи испитаник је наишао на потраживање новца како би положио испит. Оваквим феноменима треба се системски прићи и главне реформе спроводити од врха институције, па чак и од врха државе, јер се на постојећи начин пословања нарушавају права студената, а самим тим врши прикривени вид наплате која је нелегална. Један од могућих „узрока“ несудбијања корупције лежи и међу самим службеницима и професорима на факултетима. На питање о евентуалном постојању корупције у њиховим академским срединама, како би поступили, „највећи део испитаника (професора) би настојао да „не таласа“ и да се прљав веш не износи у јавност“ (Тредел, 2007, стр. 257), три петине не би поднело кривичну пријаву, а трећина не зна шта би урадила. Ради се о томе да иако се зна да је корупција присутна, о томе се не говори. У том случају би требало порадити на самосталности и независности академских кадрова и њиховој професионалној етици. Управо ситуација „незамерања“ међу запосленима отвара још више простора за ширење корупције. Тај простор увиђају и професори и студенти који корупцијом остварују своје интересе у образовању, чиме потврђујемо пету хипотезу, да постоји пракса потраживања новца зарад полагања испита. Уређивањем друштвених односа међу кадровима, сузбија се и корупција међу студентима. Са циљем смањивања, ограничавања, сузбијања корупције потребно је створити независно тело и ефикасне механизме за борбу против корупције на универзитетима. Агенција за борбу против корупције пример је таквог тела у којој треба порадити на независности и самосталности.

6) Тражење било какве услуге као услов за полагање испита.

Када је у питању потраживање услуга, 76% испитаника је одговорило на ово питање негативно. Међутим, веома значајан постотак (24%) је оних који су одговорили да су им професори затражили услугу како би положили испит. Уствари, говоримо о против услузи, што значи да су корумпирани професор и корумпирани студент размењивали услуге нарушавајући основна

права већине студената. Овај вид корупције очигледно није намењен личном материјалном богаћењу, мада и то није искључено, али се пре свега своди на трговину утицајима која је, као што се може уочити у приказаним подацима, у знатној мери заступљена на универзитету. На тренутак можда можемо да искључимо жељу за личним богаћењем која готово да произилази из људске природе, али никако не можемо да изоставимо моралну кризу, односно друштвену патологију која влада међу студентском и „универзитетском елитом“. Можемо да претпоставимо да је недостатак закона, односно њихово неадекватно спровођење, један од могућих „узрока“ раширености корупције. И Диркем (1972), у једном од аспеката, када хоће да појасни друштвену аномију, доводи је у чврсту везу са друштвеним нормама. Тако се услед одсуства спровођења закона морална криза друштва јавља као нус последица. 24% позитивних ставова потврђује наведену хипотезу. Корисно би било запазити један феномен који краси велике универзитете. Тај феномен свакако не може да спречи корупцију, али може свакодневно да подсећа студенте, односно оне који раде и живе на универзитету на оно давно заборављено сећање, шта то беше морал? „Леп пример је порука студентима некадашњег ректора Универзитета Вандербилт, бронзана плоча на студентском центру: 'Данас полажете два испита, из тригонометрије и из поштења. Надам се да ћете оба положити, али ако морате да паднете из једног, нека то буде тригонометрија, зато што има много добрих људи на свету који не могу да положе тригонометрију, али нема ни једног доброг човека који не би положио испит из поштења'" (Мандић, 2011).

- 7) Предлагање службеног или приватног лица за посредовање у давању новца или надокнаде материјалне природе за полагање испита.

На постављено питање, неочекиваних 21% испитаника је одговорило позитивно, док је 79% дало негативан одговор. Дакле, 21% студената од укупне студентске популације Универзитета у Приштини вероватно је било у прилици да му неко службено или приватно лице као посредник предложи да да новац или надокнаду материјалне природе како би положио испит. Потврђивањем седме хипотезе о посредовању у давању новца за испит, не треба заборавити корупцију ни када су у питању студенти. Пошто смо раније утврдили спремност грађана, односно студената на корупционашка дела, не треба довести у питање могућност да студенти неће платити полагање испита (уколико су у прилици, наравно), јер је то један од начина лакшег остваривања личних интереса. И поред настојања студената да заобиђу легалне процедуре полагања испита, а имајући у виду општи друштвени контекст у

Србији који се поклапа са сиромаштвом већег дела популације, веома је вероватно да студенти подлежу изнудама од стране професора које се манифестују преко посредника као независног члана универзитета. У том случају постоји већ исплетена мрежа међу студентима, службеним и приватним лицима који тргују синекурама од вредности. У једном фокус-групном истраживању Зорана Гавриловића наводи се да су универзитетски професори на нивоу целе Србије задовољни својим послом и угледом који из њега произилази, али незадовољни својим материјалним положајем. Овај налаз има негативни утицај на интегритет припадника професије. „Парадоксално, али близу истине је, да се на овај начин ствара корупцијски интегритет, чијим поштовањем припадник професије добија оно што не може добити путем поштовања интегритета. Уместо грађанског, синдикалног и професионалног активизма, као алтернативе, јавља се коруптивно понашање, чиме корупција врши синдикалну функцију“ (Гавриловић и Гредел, 2010, стр. 38).

- 8) Обећање приватног или службеног лица са факултета за запошљавање на место сарадника/асистента за било какву накнаду.

Дистрибуција позитивних одговора на постављено питање износила је 7% оних студената који су добили понуду за запошљавање на место сарадника/асистента, док је, за разлику од тога, 93% испитаника одговорило негативно. Претворимо ли проценте у појединачне случајеве, 15 студената од испитаних 174 одговорили су нам да су били у прилици да им неко службено или приватно лице понуди место сарадника или асистента за било какву накнаду. На основу досадашњих резултата, имајући у виду коруптивне налазе о којима смо говорили, као и приказане податке са других факултета у Србији, не изненађује добијен резултат. Таква врста запошљавања често се одвија на основу већ познате праксе за коју проф. Зоран Гавриловић каже да међу наставничко-научно веће постоји „псеудо професорска солидарност, ја тебе не питам за твоје, ти мене не питаш за моје“, што у сваком случају може бити потребан и довољан простор за различите корупцијске маневре. У истом истраживању, професор испитаник каже: „нас уопште не интересује кога ће он да прима, професор има свој феуд, он у њему ради шта год хоће...није то део мог тима, тако да мене то уопште не интересује. Нити ће мој посао бити бољи нити гори“, и још каже: „ми имамо феудални систем на факултету, који се само зове самоуправљање, где нико нема права гласа осим редовних професора а остали морају да раде онако како им ови кажу, јер их неће промовисати“ (Media Diversity institute, 2016, стр. 36). Коруптивним радњама као што су нелегалне промоције, уговарање такмичења (наравно

кажњиво по Закону)², непотизмом, кронизмом, клијентелизмом и тако даље, у великој мери се нарушава право на запошљавање и право на праведно такмичење и по томе одабир најквалитетнијих кадрова. Наведени проценат делимично потврђује нашу осму хипотезу да постоји пракса запошљавања за било какву накнаду.

- 9) Предлагање приватног или службеног лица са факултета да студент да новац или надокнаду материјалне природе како би био изабран за сарадника у настави или асистента

Овога пута веома мали, али не и занемарљив проценат испитаника (5%) је на постављено питање потврдило своје лично искуство, а то је да су били у прилици да им неко службено или приватно лице са факултета понуди да дају новац како би били изабрани за сарадника у настави или асистента на факултету. Негативно је одговорило 95% студената. Како се овакве ствари не износе на „светлост сунца“ веома смо изненађени спремношћу испитаника коју су показали у одговорима на постављено питање. У неколико нижем проценту, али никако мање значајном делимично потврђујемо девету хипотезу, да постоји пракса давања/потраживања новца од стране приватних и службених лица за запошљавање на факултету. За ово је леп пример већ наведеног истраживања на београдском универзитету, „од 186 редовних професора, на молбу за интервју одговорило је њих свега 7, односно 3,76%. Спремност да да интервју, изразило је њих 5, односно 2,68%“ (Media Diversity institute, 2016, стр. 50). Често је страх овако слабих одазивања могућа друштвена осуда, или осуда колектива, где се често говори о паролама „Због нас који то нисмо, кажите гласно имена оних који то јесу“ (Гредељ, Гавриловић, Шолић, 2010, стр. 47).

- 10) Тражење било какве услуге од стране приватних и службених лица за посредовање при заобилажењу званичног процеса дипломирања.

Када је у питању скраћивање процедуре при дипломирању, 24% студената је дало позитиван одговор, што потврђује нашу десету хипотезу да постоји пракса заобилажења званичног процеса дипломирања. 76% студената дало је негативан одговор. Усвајањем Болоњске декларације је у српском образовању у одређеној мери олакшан начин студирања, те су се том приликом скратиле бројне процедуре у образовању, неке су се чак обезвредиле. Таква пракса присутна је на факултетима широм Србије. Примера ради, у зависности од правилника факултета, бројним је студентима омогућен упис ма-

2 Закон о спречавању сукоба интереса при вршењу јавних функција.

стер студија без обавезе полагања свих испита са основних студија. У таквим случајевима дипломски рад се свео на писање семинарског рада, или се полаже у оквиру последњег положеног испита. Свакако да то није оправдање да се процедуре дипломирања скраћују и тамо где се више вреднује завршни рад, а посебно не када је у питању кршење јавног поретка трговањем услуга студената и службених и приватних лица.

11) Тражење неке врсте сексуалне услуге у замену за положен испит.

Дистрибуција одговора креће се од 90% оних студената којима је питање било страшно, односно они који су дали негативан одговор, док је 10% испитаника потврдило своје искуство да је било у прилици да им професор затражи неку врсту сексуалне услуге у замену за полагање испита. Такође, у нешто већем проценту потврђује се и једанаеста хипотеза да постоји знатан број сексуално угрожених студената у току студирања. Управо због неадекватног спровођења закона и због моралне ерозије која је захватила интелектуалну елиту потребно је подићи морални стандард како службеника тако и студената и уопште грађана. Међутим, на овакве ствари не треба уско гледати, не увиђајући друге факултете, односно универзитете на којима је оваква појава такође заступљена и то у знатној мери. То нам, на пример, показује истраживање Београдске отворене школе (БОШ) где такође према перцепцији студената постоји чак 56% испитаника који су се тако изјаснили. Ово се уствари односи само на Медицински факултет у Београду, а овакво чињење подведено је под шири обим корупције на факултету који је дефинисан као сексуално узнемиравање (2011, стр. 9). Али пошто говоримо о коруптивним радњама, не треба сметнути са ума ни чињеницу да су и сами студенти спремни на коруптивне радње различите природе што се наводи у истом истраживању (БОШ, 2011:9).

12) Услед заступљености корупције студент оштећен за било каква права која му по закону припадају.

Дистрибуција последњег одговора јесте да је 36% оних испитаника који говоре да су угрожени за своја права која има по закону припадају, знајући значајан број коруптивних радњи које смо навели у претходним одељцима. Свакако, услед коруптивних радњи, које се крећу од уписивања факултета, па преко плаћања испита, или неком врстом подмићивања, па до непотистичког запошљавања, полагања приватних часова и куповином књига преко којих се одвија значајна корупција, посредовања у свему томе, и тако даље, 36% испитаника, односно 63 студента од испитаних 174 били су угрожени за права која им по закону припадају. Негативно је одговорило

64% испитаника, што је сасвим у складу са досадашњим подацима који се крећу, у складу са националним нивоом. Пошто је корупција наравно појава која постоји одвајкада, односно од конституисања државе као друштвене институције, и толико стара анти-коруптивна борба, можда би добро било изложити на тренутак неке резултате Београдске отворене школе: 83,8% студента „не би пријавило другог студента при преписивању или варању на испиту“, 80,1% студента се не слаже да „треба избацити студента који је подметнуо плагијат семинарског рада“, 72,8% студената се не слаже са тиме да су „сви студенти који варају неморални људи“, а 65,1% студената се „не слаже да треба потписати документ којим се обавезују да неће да варају на испиту“ (БОШ, 2011, стр. 7).

Ка закључивању

Имајући у виду да је ово истраживање корупције прво спроведено истраживање на Универзитету у Приштини од његовог оснивања, можемо говорити о вишезначајности добијених података. Добијени емпиријски подаци значајни су и са научне и са практичне стране. Осим сазнања и описивања феномена корупције у образовању, који нам могу послужити за даље праћење корупције имајући на уму тенденцију раста, добијени подаци могу послужити и у практичне сврхе актерима од одлучивања за евентуално сузбијање, ако не и искорењивање корупције у високом образовању. Студенти су у неком смислу код бројних питања показали спремност да се суоче са проблемима које нам доноси корупција. Примера ради, код питања уписа на факултет уз коришћење познанства то потврђује 33% студентских ставова, затим потврда о условљавању куповине уџбеника предметног професора 52% или добијања пролазне оцене куповином књиге предметног наставника 36%. Потврђивање хипотеза односи се и на питања која су у вези са давањем новца или неке материјалне вредности професорима, 29% испитаника говори о сопственом искуству давања новца за полагање испита, односно 24% је студената који су били у прилици потраживања било какве услуге на име положеног испита. Унеколико нижи проценат (21%) је оних студената који су се сусрели са давањем новца преко посредника за полагање испита. Хипотезе о присуству појединих видова коруптивних пракси које су потврђене, али са налазом да су такви облици корупције заступљени у нешто мањем проценту, тичу се питања заобилажења званичних процедура запошљавања преко посредника, 7% за било какву услугу и 5% зарад примања новца или неке материјалне ствари на место асистента/сарадника у настави. Како резултати показују, постоји више од трећине студената (36%) који су угрожени за своја

права која им по закону припадају. Може се рећи да испитана студентска популација, судећи по резултатима добијених у истраживању, показује одређену спремност да обелодани коруптивне праксе, а тиме и учествује у промени амбијента који им погодује. Наведени друштвени амбијент на подручју Косова и Метохије несумњиво је погодовао одређеним групацијама у друштвеној структури за остваривање личних коруптивних интереса. Услед дезинтеграције институција права, формирања паралелних самоуправа са двоструким стандардима који се међусобно не препознају, створила се погодна основа за ширење корупције. Вишедеценијска корупција која се у Србији одвија на привредно-политичком, односно институционалном нивоу, створила је изванредан социјализаторски контекст целокупног друштва. У таквом друштвеном амбијенту веома је тешко захтевати од појединца да не прибегава корупцији, ако истовремено увиђа њену корисност. Додатну слободу за инструментализовање и злоупотребу одређених процедура омогућава недостатак покрајинског, односно локалног плана за борбу против корупције. Недостатак сталног радног тела задуженог за борбу против корупције онемогућава контролу институција, што додатно умањује грађанску ангажованост. Недовољна медијска и институционална транспарентност оспорава решавање питања која се тичу грађанских права. Поред основних институционалних мера контроле друштвеног понашања, значајне мере се могу остварити кроз изграђивање етичке културе. Изграђивање етичких кодекса на начелима и вредностима о томе које је понашање појединаца и институција исправно и самим тим прихватљиво за правне и моралне стандарде широј заједници, представља средство чврстог институционалног интегритета. Изградња снажних механизма од стране државе, оличених у доношењу етичких и правних начела, као и њихову примену у пракси, додатно би пружила подршку студентима у борби за промену амбијента који им погодује.

Литература

- Београдска отворена школа. (2011). *Корупција у високом образовању Србије; кључни резултати мониторинг истраживања перцепције студената Универзитета у Београду*. Београд: БОШ; http://www.mc.rs/upload/documents/saopstenja_izvestaji/2011/BOS/Kljucni_rezultati_anketnog_istrzivanja.pdf Датум приступа: 15. 03. 2017.
- Бодријар, Ж. (1991). *Симулакруми и симулација*. Нови Сад: Светови.
- Вуковић, С. (2003). *Корупција и владавина права*. Београд: Институт друштвених наука.
- Вратуша, В. (2013). *Транзиција – одакле и куда?* Београд: Чигоја штампа.

- Гавриловић, З. и Гредел, С. (2010). *Професија између корупције и индустријелија*. Београд: Фонд за отворено друштво.
- Гајић, М., Насевски, С., Козакијевић, Л. Б. (2013). *У Југоисточној Европи ништа ново; ујоредно реионално истраживање корупције у високом образовању у Бугарској, Македонији, Хрватској, Молдавији и Србији*. Београд: Београдска отворена школа. http://www.bos.rs/du/uploaded/ACSN_U%20Jugoisto%С4%8Dnoj%20Evropi%20ni%С5%Ата%20ново.pdf Датум приступа: 15. 03. 2017.
- Гредел, С. (2007). Ставови запослених на београдском универзитету о корупцији. *Филозофија и друштво* 3/2007. DOI:10.2298/FID0703237G
- Гредел, С., Гавриловић, З., Шолић, Н. (2010). *Професија и корупција*. Београд: Фонд за отворено друштво.
- Диркем, Е. (1972). *О друштвеној њодели рага*. Београд: Просвета.
- Канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал; Сектор за статистику и истраживања; Републички завод за статистику. (2011). *Корупција у Србији; искуство израђана*. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Korupcija_u_Srbiji_-_Iskustva_gradjana_withcover.pdf Датум приступа: 15. 03. 2017.
- Кулунџић, З. (1968). *Полиитика и корупција у Краљевској Југославији*. Загреб: Стварност.
- Лазић, М. (2011). *Чекајући киниализам*. Београд: Службени гласник.
- Medija Diversiti institut (2016). *Да ли може без партије?*. Београд: Центар за демократију.
- Митрић Аћимовић, Д. (2015). *Улога моралности и организацијског контекста у формирању сигурности за корупцију*. (одбрањена докторска дисертација у рукопису). Филозофски факултет. Нови Сад.
- Павловић, З., Ђукић, С., Ђорђевић, Д. (2015). Емпиријска анализа корупције у Србији и корупција у привреди. *Војно дело* 4/2015. DOI: 10.5938/vojdela1504274P
- Polšek, D. (1999). Sociološka objašnjenja korupcije. *Društvena istraživanja*, 8 (2–3), 40–41, 443–455. Преузето са: <https://hrčak.srce.hr/20347>
- Радовановић, Ђ. (2016). *Животни стилови и вредносне оријентације друштвених слојева* (одбрањена дипломска теза у рукопису). Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Радовановић, Ђ. (2017). *Ставови према корупцији и искуства студената са корупцијом на Универзитету у Приштини* (одбрањена мастер теза у рукопису). Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Тирић, Ј. (2012). Политичке партије као генератор корупције. У: О. Николић и В. Ђурић (прир. и ур.), *Избори у домаћем и јавном праву* (51–75). Београд: Институт за упоредно право.

- Шрам, З. (2004). Вредност и девијантно понашање младих. У: *Млади зајубљени у транзицији* (65–95). Суботица, Центар за проучавање алтернатива Београд.
- Шуваковић, У. (2008). Партијска држава – могућности њеног настанка и развоја на примеру савремене Србије. *Теме*, 33 (2), 663–682.

Интернет извори

- Закон о спречавању сукоба интереса при вршењу јавних функција. Доступно на: https://pistaljka.rs/public/fck_files/file/zakoni/Zakon%20o%20sprecanju%20sukoba%20interesa%20pri%20ovrsenju%20ojavnih%20funkcija.pdf Датум приступа: 15. 03. 2017.
- Мандић, А. (2011). Ми пуцамо из пушкица. *Политика*. <http://www.politika.rs/scc/clanak/195872/Mi-pusamo-iz-puskica> Датум приступа: 15. 03. 2017.
- Спаловић, Д. (2016). *Политика*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/369098/Pravosu-de-od-10-januara-jedinstveno-na-Kosovu> Датум приступа: 15. 03. 2017.

ЂОРЂЕ D. RADOVANOVIC

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Sociology

VIEWS ON STUDENTS' EXPERIENCE WITH CORRUPTION AT THE UNIVERSITY OF PRIŠTINA

Summary

Through economic and institutional devastation which started after social reforms in Serbia, a suitable social environment has been created to shorten a number of legal procedures manifested in numerous corruption affairs (cases). The corruption phenomenon has been further expanded due to the increase in poverty and non-implementation of the law in practice. Due to the violation of moral values in a period of transition, there are many attempts by the interest groups to increase their cultural and material wealth. Therefore, the author sought to show that views on the experience of the students with corruption at the University of Priština, in Kosovska Mitrovica. Due to political and economic devastation of this area, it is particularly challenging to analyse the phenomenon of corruption in the area of double standards (laws) which actually open up even more possibilities for corrupt enterprises. In such an environment, corruption was expanding more among students and employees at universities. Through examining attitudes about their experience with corruption,

students showed determination in changing the environment. So 33 % of students confirms that they were using acquaintanceship when enrolling the faculty, then 52 % say that they bought a book of the subject teacher in order to pass the exam, while 29 % of students say that they had opportunities to give money for the exam.

Keywords: Kosovo and Metohija; students; attitudes towards corruption; University of Priština in Kosovska Mitrovica; corruption in education.